

від 16.01.2014 р. № 721-VII // Офіційний вісник України. – 2014. – № 8. – Ст. 231.

8. Кримінальний кодекс Литовської республіки // [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=280488.

9. Кримінальний кодекс Республіки Польща // [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://kodeks.ws/karny/>.

10. Кримінальне уложення Німеччини // [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.gesetze-im-internet.de/stgb/index.html>.

11. Кримінальний кодекс Бельгії // [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://ugolovnykodeks.ru/2011/11/ugolovnyj-kodeks-belgii/179/>.

12. Кримінальний кодекс України : Закон України від 05.04.2001 р. № 2341-III // Відомості Верховної Ради України. – 2001. – № 25. – Ст. 131.

13. Конституція України // Відомості Верховної Ради України. – 1996. – № 30. – Ст. 141.

14. Про інформацію : Закон України від 02.10.1992 р. № 2657-XII // Відомості Верховної Ради України. – 1992. – № 48. – Ст. 650.

УДК 351.746.1: 343.985

О. Хараберюш,

кандидат юридичних наук, заступник начальника відділу
Управління Служби безпеки України в Донецькій області

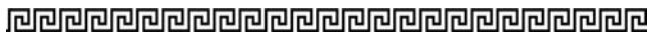
ПІДСТАВИ ВИКОРИСТАННЯ ПРАВООХОРОННИМИ ОРГАНАМИ СПЕЦІАЛЬНОЇ ТЕХНІКИ ЩОДО ПРОТИДІЇ КОНТРАБАНДИ

Сьогодні в умовах стрімкого розвитку науково-технічного прогресу, досягнень науки, зміни форм і структури злочинної діяльності, протидія злочинам потребує широкого використання технічних засобів (спеціальної техніки), що знаходиться в розпорядженні правоохоронних органів. Використання спеціальної техніки та матеріалів, отриманих з її допомогою, для протидії контрабанді – одна із найважливіших процедур у діяльності правоохоронних органів. Особливої актуальності вона набуває в сучасних умовах демократизації, посилення охорони прав і законних інтересів громадян, гуманізації кримінального законодавства. Втілення в життя нової соціальної політики та побудова в Україні правової держави немислими без модернізації вітчизняної правової системи. Тому для забезпечення ефективної діяльності правоохоронних органів щодо протидії контрабанді в умовах сьогодення важливим питанням є здійснення наукового пошуку вирішення проблем теорії та практики проведення оперативно-технічних заходів (далі – ОТЗ), використання спеціальної техніки під час оперативно-розшукової протидії злочинам та проведення негласних слідчих (розшукових) дій (далі – НСРД) [1, с. 5].

Слід зазначити, що з прийняттям нового Кримінального процесуального кодексу з низка оперативно-розшукових заходів, де вико-

ристовуються технічні засоби, передбачених статтею 8 Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність» (відповідно до Глави 21 КПК України), віднесені до негласних слідчих (розшукових) дій та здійснюються виключно на підставі ухвали слідчого судді. До них належать: аудіо-, відеоконтроль особи, зняття інформації з транспортних телекомунікаційних мереж, зняття інформації з електронних інформаційних систем, обстеження публічно недоступних місць, житла чи іншого володіння особи, спостереження за особою, реччю або місцем, аудіо-відеоконтроль місця, контроль за вчиненням злочину, негласне отримання зразків, необхідних для порівняльного дослідження проводяться виключно щодо тяжких або особливо тяжких злочинів [2, с. 6].

Питання щодо використання спеціальної техніки у кримінальному провадженні та «процесуалізації» інформації, отриманої оперативно-технічними засобами, в останні роки розглядали у своїх наукових працях такі науковці, як П.П. Атеменко, О.М. Бандурка, В.О. Глушков, Е.О. Дідоренко, В.М. Мешков, Д.І. Никифорчук, В.Л. Ортинський, М.А. Погорецький, В.Д. Пчолкін, Б.Г. Розовський, І.В. Сервецький, Є.Д. Скулиш, А.Н. Соколов, І.Ф. Хараберюш, І.Р. Шинкаренко та інші. Однак принципові питання щодо підстав використання спеціальної техніки для

протидії контрабанді потребують окремого розгляду.

З прийняттям нового Кримінального процесуального кодексу України діяльність правоохоронних органів щодо протидії контрабанді та іншим тяжким та особливо тяжким злочинам у найближчому часі буде вимагати суттєвої оптимізації, відповідно до новітніх засад здійснення кримінального провадження. Це пов'язано з тим, що в Україні триває реформування всієї системи протидії злочинності. Підґрунтям цього процесу стала зміна моделі правоохоронної діяльності відповідно до чинного Кримінального процесуального кодексу України. Це сприяло визначенню процесуального статусу оперативних підрозділів та надання їм права проводити слідчі (розшукові) дії та негласні слідчі (розшукові) дії у кримінальному провадженні за дорученням слідчого, прокурора в порядку, передбаченому КПК України та зміненню переліку прав щодо проведення оперативно-розшукових заходів та порядку їх санкціонування.

Новачка стосується, в першу чергу, введення в кримінальне процесуальне законодавство негласних слідчих (розшукових) дій, що є аналогом передбачених Законом України «Про оперативно-розшукову діяльність» і здійснюваних на практиці оперативно-розшукових (оперативно-технічних) заходів. Хоча ідея процесуального використання в досудовому розслідуванні оперативних засобів і, зокрема, засобів спеціальної техніки негласного отримання інформації абсолютно не нова [3, с. 186; 4; 5].

Цьому сприяла як відсутність необхідної їй адекватно сформованої законодавчої бази щодо протидії злочинності й існуюча до останнього часу її невпорядкованість, так і неминуче в перехідний період різке зниження ефективності роботи правозахисних структур [6, с. 71], як ми бачимо, в тому числі і оперативних підрозділів правоохоронних органів, які здійснюють протидію контрабанді.

Аналізуючи главу 21 КПК України та нову редакцію ст. 8 Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність», ми можемо впевнено говорити, що НСРД, які визначені у статтях 260-265, 267-272 КПК України, є в той же час «оперативно-розшуковими заходами» (ОРЗ), які можуть проводитись оперативним підрозділом органів внутрішніх справ (ст. 41 КПК України). Різниця тільки в суб'єктах проведення цих дій: слідчий (прокурор) та оперативні працівники відповідно [7, п. 4 ч. 2 ст. 36, п. 2 ч. 2 ст. 40]. Ми бачимо, що до кримінального процесу додається негласна процесуальна форма проведення певних дій.

Усвідомлюючи місце технічних засобів у протидії контрабанді, необхідно розкри-

ти сутність понять «спеціальна техніка» та «оперативна техніка». Зазначимо, що під спеціальною технікою слід розуміти сукупність технічних, програмно-технічних та програмних засобів, спеціальних пристроїв, автоматизованих систем, речовин та науково обґрунтованих способів і тактичних прийомів їх використання правоохоронними органами із суворим дотриманням принципу законності щодо протидії злочинності [8, с. 9].

Проводячи аналогію між ОТЗ та НСРД, ми повинні підкреслити, що усі вони проводяться за допомогою оперативної техніки, яка у відповідності до Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність» є прерогативою оперативних підрозділів. Нагадаємо, що під оперативною технікою ми розуміли спеціальну техніку, яка використовується в оперативно-розшуковій діяльності правоохоронних органів щодо протидії злочинності, тобто сукупність технічних, програмно-технічних та програмних засобів, автоматизованих систем, спеціальних пристроїв, речовин та науково обґрунтованих тактичних прийомів та способів, що використовуються правоохоронними органами із суворим дотриманням законності з метою виконання завдань оперативно-розшукової діяльності [9, с. 85–86].

В умовах дії нового Кримінального процесуального кодексу функція оперативної техніки дещо змінилася. Тому ми пропонуємо нове визначення цього виду спеціальної техніки. Оперативна техніка – це сукупність оперативно-технічних засобів та науково обґрунтованих тактичних прийомів та способів їх використання із суворим дотриманням законності з метою виконання правоохоронними органами завдань оперативно-розшукової діяльності та кримінального провадження.

В цьому контексті нам необхідно уточнити нашу позицію щодо структурної побудови технічних засобів, які використовуються в правоохоронній діяльності і безпосередньо щодо протидії контрабанді. Аналіз наукових робіт [9, с. 12–43] показує, що поняття технічних засобів, використовуваних у правоохоронній діяльності, з погляду нормативних актів, що регламентують діяльність правоохоронних органів, є досить невизначеним. Так, в одних дослідженнях та документах криміналістична або оперативна техніка включена до складу спеціальної, в інших – це окрема група технічних засобів. У деяких дослідженнях зі спеціальної техніки виділяють оперативну, криміналістичну й іншу техніку (при одночасному перерахуванні їх через кому) [10, с. 25-26], що є, на наш погляд, термінологічно невірним, тому що «спеціальна техніка» поняття більш широке, ніж «оперативна техніка» або «криміналі-

стична техніка», причому останні її види вже за визначенням відносяться до «спеціальної техніки» (у широкому розумінні), а частина і ціле не можуть бути рівнозначними [11, с. 52–68].

Також для нашого дослідження важливим є закріплення у кримінальному процесуальному законі, що інформація на виході науково обґрунтованого технічного засобу (матеріали фотозйомки, звукозапису, відеозапису та інші носії інформації (у тому числі електронні) характеризується максимальною об'єктивністю й повнотою, тобто є документом [7, п. 1 ч. 2 ст. 99]. Це підтверджує результати наших попередніх досліджень [11] та думки інших науковців [12; 13].

Певної уваги потребує розгляд порядку використання технічних засобів негласного отримання інформації при проведенні ОТЗ та НСРД оперативними підрозділами щодо протидії контрабанді. До негласних слідчих (розшукових) дій, при проведенні яких використовуються технічні засоби негласного отримання інформації, ми вважаємо, відносяться: аудіо-, відеоконтроль особи (ст. 260 КПК України); зняття інформації з транспортних телекомунікаційних мереж (ст. 263); обстеження публічно недоступних місць, житла чи іншого володіння особи (ст. 267); установа місцезнаходження радіоелектронного засобу (ст. 268); спостереження за особою, річчю або місцем (ст. 269); аудіо-, відеоконтроль місця (ст. 270); зняття інформації з електронних інформаційних систем (ст. 264).

Якщо проведення НСРД 1-6 має певні теоретичні та практичні напрацювання, а технічні засоби, які при цьому використовуються, мають «статус» науково-технічних засобів, то НСРД «Зняття інформації з електронних інформаційних систем», яке полягає в одержанні інформації, у тому числі із застосуванням технічного обладнання, яка міститься в електронно-обчислювальних машинах (комп'ютер), автоматизованих системах, комп'ютерній мережі, є новою дією і потребує розроблення.

Слід зазначити, що, з інформаційної точки зору, ОТЗ та НСРД мають на меті за допомогою науково обґрунтованих технічних засобів і прийомів законно отримати інформацію про злочинну діяльність однієї чи декількох осіб, а також створити умови, що сприяють виділенню з усієї сукупності тих відомостей, які більш повно відображують суть процесів, що відбуваються. Крім того, застосування спеціальної техніки не повинно суперечити принципам правомірності; суворого цільового застосування; наявності фактичних підстав; етичності та встановленого порядку документального оформлення.

Слідчим (розшуковим) діям, ОРЗ та

НСРД притаманні найрізноманітніші ситуації, процеси інформування в яких неможливі без застосування спеціальної техніки, тобто коли вона відіграє роль свого роду «каналу зв'язку» між злочинцем і навколишнім середовищем. С.Л. Новожилов такі ситуації поділяє на групи:

- коли викликані вчиненням злочину зміни в навколишньому середовищі можуть існувати в явному вигляді і бути доступними щодо безпосереднього сприйняття (фальшиві гроші, записи в документах, матеріальні цінності, окремі дії розроблюваних тощо) – технічні засоби застосовують для фіксації та збереження інформації про сліди злочину;

- коли відомо про існування змін, пов'язаних з фактом учинення злочину, або передбачається їх виникнення, проте характер цих змін не дозволяє сприймати їх сутність безпосередньо (наявність схованки з матеріальними цінностями, виконання окремих дій злочинцями вночі тощо) – технічні засоби застосовуються для виявлення й розшифровки інформації про сліди злочину;

- коли необхідно сформувати умови, що сприяють виникненню слідів заданого виду. Це досягається шляхом створення в навколишньому середовищі додаткових змін, які породжуються спрацьовуванням заздалегідь встановлених технічних засобів (обробка спеціальними хімічними речовинами, установка «пастки» на об'єкті, установка радіомаяка тощо);

- коли необхідно вирішити інші організаційні, управлінські та допоміжні завдання при виявленні та розслідуванні злочинів, забезпечивши функціонування системи «оперуповноважений (слідчий) – техніка» (наприклад, використання засобів зв'язку і сигналізації) [14, с. 6–9].

Уміле застосування спеціальної техніки у процесі протидії контрабанді багато в чому визначається тим, наскільки ефективно сплановано конкретні дії, грамотно прийнято рішення щодо технічного забезпечення. Процес вироблення рішення, у свою чергу, може змінюватися залежно від конкретних умов, адже єдиного трафарету, що визначає його методику, форму, структуру і зміст, не існує. Практично вірним є таке рішення, яке в головних рисах правильно відображує обстановку і відповідає поставленому завданню.

Обґрунтування застосування спеціальної техніки при проведенні ОТЗ та НСРД щодо протидії контрабанді пов'язано з питанням про необхідність застосування оперативним працівником (слідчим) технічних засобів, вибір з усього їх різноманіття таких засобів, які б найефективніше сприяли досягненню поставленої мети, давали максимальний позитивний результат та зводили витрати до

мінімуму. Іншими словами, застосування спеціальної техніки має відповідати принципу доцільності (відповідності поставленій меті, практичній корисності, розумності, раціональності), коли суттєвого значення набуває питання співвідношення заходу характеру і ступеню суспільної небезпеки злочинного посягання [15, с. 201].

Таким чином, застосування спеціальної техніки у протидії контрабанді можна вважати необхідним і обґрунтованим за наявності хоча б однієї з перелічених підстав:

– інформація в ході слідчої (розшукової) дії, ОРЗ та НСРД не може бути отримана без застосування технічних засобів;

– у результаті застосування техніки створюються умови, що сприяють виникненню інформації, без якої неможливо або вкрай важко виявити, розкрити й розслідувати злочин;

– застосування технічних засобів сприяє більш ефективному досягненню поставленої мети, скорочує терміни отримання необхідної інформації;

– можливість застосування техніки спричиняє психологічний вплив на особу, підозрювану у вчиненні злочину;

– застосування технічних засобів дає можливість зашифрувати джерело інформації.

Ключові слова: контрабанда, спеціальна техніка, оперативно-розшукова діяльність, кримінальне провадження, негласні слідчі (розшукові) дії.

Стаття присвячена розгляду можливості та ефективності використання спеціальної техніки в оперативно-розшуковій та процесуальній діяльності правоохоронних органів щодо протидії контрабанді. Визначаються підстави використання спеціальної техніки у процесі протидії контрабанді.

Статья посвящена рассмотрению возможности и эффективности применения специальной техники в оперативно-розыскной и процессуальной деятельности правоохранительных органов для противодействия контрабанде. Определяются основания применения специальной техники в процессе противодействия контрабанде.

This article is devoted considerations of possibility and efficiency of application of special technique in operatively-search and remedial activity of law enforcement bodies for counteraction to contraband. The bases of application of special technique in the course of counteraction to contraband are

defined.

Література

1. Алфьоров С.М. Актуальні проблеми оперативно-розшукової діяльності органів внутрішніх справ / С.М.Алфьоров // Оперативно-розшукова діяльність органів внутрішніх справ: проблеми теорії та практики: матеріали Всеукр. наук. практ. конф. (Дніпропетровськ, 27 вересня 2013 р.). – Дніпропетровськ: Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2013. – С. 3–5.

2. Юрченко О.М. Проблеми та наслідки поєднання оперативно-розшукової та кримінально-процесуальної функцій у досудовому розслідуванні / О.М.Юрченко // Оперативно-розшукова діяльність органів внутрішніх справ: проблеми теорії та практики: матеріали Всеукр. наук. практ. конф. (Дніпропетровськ, 27 вересня 2013 р.). – Дніпропетровськ: Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2013. – С. 6–9.

3. Скулиш Є.Д. Кримінального процесуального кодексу України 2012 року – імпульс оновлення оперативно-розшукової діяльності / Є.Д.Скулиш // Оперативно-розшукова діяльність органів внутрішніх справ: проблеми теорії та практики: матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. (Дніпропетровськ, 21 вересня 2012 року). – Дніпропетровськ: Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2012. – С. 186–189.

4. Бандурка О.М. Теорія і практика оперативно-розшукової діяльності: монографія / О.М. Бандурка. – Харків: Золота миля, 2012. – 620 с.

5. Дидоренко Э.А. Процессуальный статус ОРД в уголовном судопроизводстве: монография / Э.А. Дидоренко, С.А. Кириченко, Б.Г. Разовский. – Луганск: РИО ЛИВД, 2000. – 74 с.

6. Мешков В.М. Некоторые аспекты опыта деятельности правоохранительных органов зарубежных стран по эффективному обеспечению внутренней безопасности государства / В.М. Мешков, А.Н. Соколов // Спеціальна техніка у правоохоронній діяльності: матеріали IV міжнар. наук.-практ. конф. (Київ, 26-27 листопада 2009 року). – К.: Київський нац. ун-т внутр. справ, 2009 – С. 71–74.

7. Кримінальний процесуальний кодекс України. Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України у зв'язку з прийняттям КПК України» станом на 02 липня 2012 року: (Відповідає офіц. текстові). – К.: Алерта, 2012. – 304 с.

8. Харабериш І.Ф. Спеціальна техніка в органах внутрішніх справ. Загальна ча-

стина : (навчальний посібник) / І.Ф. Хараберюш. – 4-е вид., перероб. і доп. – Донецьк : ДЮІ МВС України, 2013. – 284 с.

9. Хараберюш І.Ф. Протидія злочинності засобами спеціальної техніки: концептуальний підхід: монографія / І.Ф. Хараберюш. – Донецьк : Вид-во «Ноулідж», 2011. – 362 с.

10. Отримання та використання первинної оперативно-розшукової інформації оперативними підрозділами ОВС України: монографія / [А.В. Баб'як, В.П. Сапальов, М.В. Стацак, В.В. Шендрик]. – Львів : Каменяр, 2010. – 167 с.

11. Використання оперативно-технічних засобів у протидії злочинам, що вчиняються у сфері нових інформаційних технологій: монографія / [І.Ф. Хараберюш, В.Я. Мацюк, В.А. Некрасов, О.І. Хараберюш]. – К. : КНТ, 2007. – 196 с. – (Сер. : Проблеми оперативно-розшукової діяльності).

12. Артеменко П.П. Місце оператив-
С. 196–204.

но-розшукової інформації, одержаної технічними засобами, у системі доказів з кримінальної справи / П. П. Артеменко // Теорія оперативно-службової діяльності правоохоронних органів України: Наукове видання / за ред. В. Л. Регульського. – Львів : ЛІВС при НАВС України, 2000. – С. 11–15.

13. Специальная техника и информационная безопасность: учебник / под ред. В.И. Киришина. – М. : Акад. управления МВД России, 2000. – Т. 1. – 783 с.

14. Новожилов С.Л. Техническое обеспечение оперативно-розыскной деятельности : (лекция) / С.Л. Новожилов. – М. : ЦИиНМОКП МВД России, 1999. – 28 с.

15. Сервецький І.В. Принципи розшукового права / Іван Васильович Сервецький // Юридична наука : (науковий журнал). – Київ, 2011. – № 3. – 210 с. –

УДК 347.963:347.633(477)

О. Храпенко,

кандидат юридичних наук,
асистент кафедри організації судових та правоохоронних органів
Національного університету «Одеська юридична академія»

ОКРЕМІ НАПРЯМИ ПРАВОЗАХИСНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПРОКУРАТУРИ У СФЕРІ УСИНОВЛЕННЯ

У будь-якому розвиненому суспільстві утримання й виховання дітей має покладатися насамперед на сім'ю. Лише за таких умов може бути забезпечено належні умови для повноцінного формування особистості майбутнього громадянина.

Відповідно до частини 2 статті 51 Конституції України «батьки зобов'язані утримувати дітей до їх повноліття» [1]. Водночас відповідно до частини 3 статті 52 Основного Закону «утримання та виховання дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування, покладаються на державу». Проте як держава, так і спеціальні установи, де перебувають діти, які залишилися без батьків, не в змозі замінити батьків, їхньої любові й ласки.

Цілком природним є прагнення дорослих громадян, які, переконавшись у неможливості мати власних дітей, хочуть усиновити (удочерити) малюків, які цього потребують.

У юридичному розумінні усиновленням

вважається прийом у сім'ю на правах дочки чи сина, що здійснюється на підставі рішення суду (стаття 207 Сімейного кодексу України (далі –СК України), частина 6 статті 24 Закону України «Про охорону дитинства»). Природно, що відповідна особа (особи) беруть на себе обов'язок утримувати таку дитину до настання повноліття.

Останнім часом в Україні спостерігається зростання кількості усиновлених дітей: у 2004 р. було усиновлено 1 492 дитини, у 2008 р. – 2 066 дітей [6], у 2010 році – 2 247 дітей. Проте кількість потенційних кандидатів на усиновлення на кінець 2010 р. становила 29 192 осіб [7].

Роль прокурора в забезпеченні прав неповнолітніх у сфері усиновлення має подвійну природу: з одного боку, вона розкривається під час здійснення наглядових повноважень, а з іншого – є продовженням прокурорського нагляду за дотриманням і застосуванням законів, судово-представницькою діяльністю прокурора у справах про уси-